

Dr Vidosava NIKOLIC:

JEDNO INTERESOVANJE VUKA KARADŽIĆA ZA ISTOČNU BOSNU

Kako je poznato, Vuk Karadžić za svoga života nije dolazio u Bosnu iako mu je to bila velika želja. Političke prilike bile su tome uzrok. Ali u svojim spisima on je dolazio u dodir i sa naučnom problematikom koja se odnosila na Bosnu i Hercegovinu. Svoja saznanja o tome on je saopštavao počev od svojih prvih spisa pa gotovo do pred kraj svoje spisateljske delatnosti. U nauci se prihvata kao verovatno da od njega, kao stvarnog autora, potiče i delo: »Die Christen in Bosnien«, koje se smatra za jedno od najboljih za poznavanje položaja tamošnjeg naroda pod turskom vlašću.

Međutim, u neobjavljenim Vukovim spisima i beleškama nalazi se nešto rukopisnog materijala koji se odnosi na Bosnu, a među njima i jedan dopis, obaveštenje učitelja Vasilija Stefanovića iz Bajine Bašte, upućen Vuku 15. januara 1860, o Osatu i Ludmeru.¹ Ovaj dopis, kako se vidi iz teksta pisma, potekao je na Vukovo traženje, pa je vrlo verovatno da bi ga sam Vuk objavio uz neko svoje delo da ga nije skoro smrt preduhitrila.²

Kako se o predelima Osatu i Ludmeru u istočnoj Bosni, u vreme Vukovog interesovanja za njih, malo šta znalo u nauci,³ to smatramo da će biti korisno doneti popis sela iz ovoga kraja. Iz njega će se videti: 1. šta se u narodu u to vreme smatralo kao Osat i Ludmer, i 2. kakav je bio konfesionalni odnos između pravoslavnog i muslimanskog dela stanovništva u pojedinim naseljima.

U pomenutom obaveštenju se kaže: »Osat nosi ime od jedne džamije, koja se zove osatica, i koja se nalazi u selu tog istog imena. Ovde pričaju ljudi, da je neki Turčin pre dvesta godina ovu džamiju od svoje osobice napravio, pa od »osobica« postala »Osatica«. Osat nije jedno selo, nije jedna opština, a nije ni ceo kadiluk. Osat sačinjava polovinu kadiluka Srebreničkog, a sačinjavaju ga sledeća sela:

1. Selo Žlebac (Θ)⁴
2. Petrića (Θ)
3. Grivica (Θ)
4. Grubičići (Θ)
5. Daljegošta (n)
6. Liješće i Bujakovići (n)
7. Liješće i Pišanja (n)
8. Zabokvica (n)
9. Jovičići (Θ)

10. Malta	(Θ)
11. Kalimanići	(Θ)
12. Žarković	(Θ)
13. Dobrak	(ž)
14. Zgunja	(n)
15. Peći	(n)
16. Pribidol	(Θ)
17. Poljak	(n)
18. Milićević	(n)
19. Polje i Đurđevac sa jednom starom kulom	(n)
20. Rađenovići	(n)
21. Sedače	(n)
22. (Izostavljeno)	
23. Klotevac	(n)
24. Beširević	(n)
25. Osat sa džamijom i Otmanović zaseok	(ž)
26. Ljeskovik	(n)
27. Karačići	(n)
28. Crni Vrh i Karino	(Θ)
29. Gladovići	(n)
30. Osmače	(ž)
31. Sulice	(n)
32. Toplica	(Θ)
33. Pribidoli	(Θ)
34. Paići	(Θ)
35. Tokljaci	(n)
36. Radočići	(n)
37. Mošći	(n)
38. Blaževići	(Θ)
39. Pribojevići	(Θ)
40. Bižići	(Θ)
41. Kolari	(Θ)
42. Pavković	(Θ)
43. Kostolomci	(Θ)
44. Čosići	(Θ)
45. Trubari	(n)
46. Krnjići	(Θ)

Za Ludmer se kaže: »Ludmer sačinjavaju sledeća sela, a nosi to ime od jednog mesta, gde je nekad jedan Srbin počeo meriti za crkvu, pa mu rekli: »Gle! Kako lud meri.« U Ludmeru su navedena sledeća sela:

1. Bačić s crkvom pri reci Kravici (Θ)
2. Banjević (Θ)
3. Bran (Θ)
4. Šiljkovići (Θ)
5. Magašević (Θ)
6. Zelinje (Θ)
7. Urkovići (n)

8. Grnčići (n)
9. Pervani (n)
10. Kušlat (n)
11. Pobude (n) (napomena: »setimo se pesme od Pobuda Inba«)
12. Liješanj (Θ)
13. Raševo (n)
14. Glogova (n)
15. Ježeštica (Θ)
16. Bukova glava (Θ)
17. Brdo (Θ)
18. Poljevići (Θ)
19. »u vrh Kravice« (bez oznake).

U pomenutom obaveštenju se dalje kaže: »U svem Ludmeru ima samo jedna crkva i dva sveštenika, pa sav Ludmer ovoj jednoj crkvi pripadaje. Skole nema ni u Osatu ni u Ludmeru, a oba ova predela sačinjavaju kadiluk Srebrenički. Ludmer se graniči od vode (potoka) Kravice pa do Kušlata preko Drinjače, do na kraj Liješća.«

Kako se iz ovoga vidi, u Osatu u to vreme bilo je »hrišćanskih« sela ukupno 21, muslimanskih 3, mešovitih 21. U Ludmeru je tada bilo »hrišćanskih« 11, muslimanskih nijedno, mešovitih 7. U oba ova predela je, prema tome, u Vukovo vreme bilo svega 32 hrišćanska, 28 mešovitih i 3 sela sa čisto muslimanskim stanovništvom; za tri naselja nema nikakvih oznaka u ovom pogledu. Isto tako, osim podataka o granicama i konfesionalnom sastavu stanovništva ovih predela karakteristična su i ona kratka kazivanja o poreklu naziva ova dva kraja prema narodnoj tradiciji.⁵

Za etnologue je od posebnog značaja i nomenklatura naselja koja u velikom broju slučajeva upućuje na postanak sela od pojedinih rodova i porodica (zadružnih), odnosno na patronimiku.

Nije bez svakog interesovanja ukazati i na razgraničenje između ova dva predela, što se vidi iz završne primedbe Stefanovićevog dopisa Vuku Karadžiću.⁶

Treba napomenuti da je Vuk, kao što je to uvek činio, i ove dobijene podatke o naseljima i stanovništvu u ovom delu istočne Bosne kasnije proveravao. To se vidi iz dalje prepiske koju je on vodio sa pomenutim učiteljom V. Stefanovićem. U jednom pismu od 31. januara 1860, Stefanović, između ostalog, obaveštava Vuka da je »pre dva dana dobio o svom trošku jednog Turčina iz Osata, i preko njega podrobno doznao koliko ima sela u Osatu u kojima su sami Srbi, koliko sa Turcima pomešani, i u koliko sela stanuju sami Turci«. U ovom pismu Stefanović ističe da je ovako isto »opisao i Ludmer«, tako da će Vuk »tek sada imati pravo ponjatije o ovim stvarima.«⁷ Ovu dopunu i ispravku prvog popisa naselja u Osatu i Ludmeru učitelj Stefanović nije odmah poslao Vuku već ga je, kako se vidi iz sledećeg pisma od 16. marta 1861, poslao kasnije: »Ja sam vam po-
odavno poslao spisak sela u Osatu i Ludmeru, pa kako sam se docnije sastao sa jednim kodža-bašom, te mi je ovaj sva sela po redu i spi-

sku, pri njemu nalazećem se, pokazao. Tako vam sada na novo pošiljem u svemu istinski opis.«⁸

Na žalost u neobjavljenoj Vukovoj zaostavštini, o kojoj je ovde reč, ne nalazi se i ovaj proveren spisak i opis naselja i stanovništva Osata i Ludmera, već samo napred navedeni prvobitni izveštaj učitelja V. Stefanovića.

O tome kakve su sve promene u etničkom i konfesionalnom sastavu stanovništva ovih oblasti nastupile u kasnijim godinama, posle Vukove smrti, najbolje govore podaci austrougarskih statističkih popisa stanovništva i naselja u Bosni i Hercegovini krajem 19. veka.⁹ Upoređujući ove podatke sa onima kojima je Vuk raspolagao, zapažamo pre svega znatne razlike u nazivima naselja Osata i Ludmera, kao i u njihovoj konfesionalnoj, odnosno etničkoj kompoziciji. U austrougarskom popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini iz 1895. godine, neka osatska i ludmerska naselja nemaju isto ime kao u pomenutom Stefanovićevom dopisu, npr.: umesto Zabokvica stoji Zabukovica; umesto Milićević stoji Milačević; umesto Klotevac — Klotijevac; Radočići su ovde Radovčići, a Magašević — Magaši, Mošći — Mošić itd. Zatim, u pogledu konfesionalnog i etničkog sastava u ovim selima istočne Bosne stanje se takođe znatno izmenilo: npr. naselje Daljogošta se razvilo u Daljogoštu malu sa mešovitim muslimansko-pravoslavnim stanovništvom i u Daljogoštu veliku sa čisto muslimanskim stanovništvom; Zabokvica, odnosno Zabukvica, podelila se vremenom na pravoslavni i muslimanski deo; isto se dogodilo i sa naseljem Pribidol. U drugim naseljima su nastupile još krupnije promene: neka od njih, koja su u Vukovo vreme bila naseljena čisto pravoslavnim ili mešovitim stanovništvom, krajem 19. veka postala su čisto muslimanska, kao npr. naselja Rađenovići, Beširevići, Ljeskovac, Kačerić, Karina, Toplica, Tokljak, Radovčić, Urković, Mošić i dr. dok su neka sa ranije čisto pravoslavnim postala naselja sa mešovitim muslimansko-pravoslavnim stanovništvom, npr. Blažijevići, Kostolomci, Magaševići, Paljevići i dr.

Ako se uzme u obzir činjenica da su istorijske prilike i događaju u Srbiji šezdesetih godina prošlog veka uticali i na etnička kretanja stanovništva, osobito na pograničnoj srpsko-turskoj teritoriji prema Bosni a takođe i u unutrašnjosti Srbije, onda bi se moglo zaključiti da je posebno tzv. »predaja gradova« u Srbiji 1867. godine morala prouzrokovati nagla i brojna etnička kretanja na području Bosne, naročito njenog istočnog dela u kome su se nalazili Osa i Ludmer.¹⁰ Masovna iseljavanja ne samo turskog nego uopšte muslimanskog življa iz Srbije u Sandžak i istočnu Bosnu uglavnom su doprinela da se u pomenutim naseljima u Osatu i Ludmeru naglo poveća priliv muslimanskog stanovništva, a pojača migracija i pomeranje pravoslavnog stanovništva, delom preko Drine u Srbiju, što je doprinelo i naglom povećanju broja muslimanskih naselja u ovom delu istočne Bosne.

Nesumnjivo je da su nagoveštene dopune i ispravke prvobitnog spisa naselja Osata i Ludmera, koje je kasnije izvršio Vukov obaveštač učitelj V. Stefanović, morale da izmene prethodne podatke. Međutim, ove dopune i izmene svakako nisu bile onako korenite i

brojne kao što su one koje su nastale usled izmenjenih istorijsko-političkih prilika na tlu Srbije i Bosne krajem 19. veka.

Upoređujući, međutim, sve napred navedene podatke o promenama u kompoziciji naselja i stanovništva Osata i Ludmera sa najnovijim podacima popisa naselja i stanovništva u ovim oblastima,¹¹ može se konstatovati da su se u ovom pogledu prilike još više izmenele i da ne odgovaraju ovde navedenim podacima.

Vrednost obaveštenja koja je Vuk tražio i dobio o pomenutim krajevima i stanovništvu u istočnoj Bosni upravo je u tome što, pre svega, ukazuju na Vukovo široko interesovanje za život i običaje svih naših naroda, zatim u tome, što ukazuju i na etnička pomeranja na tlu istočne Bosne u toku protekllog stoleća, od Vuka do danas.

NAPOMENE

1. Centralni Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu, Inv. br. 8310/3. Vukova zaostavština. U stvari ovaj Stefanovićeve dopis je odgovor na Vukovo pismo od 22. novembra 1859.

2. Vuk zna za Osat kao predeo u Bosni još pre 1818. godine. U svom »Rječniku« on beleži: »Osat, predeo oko Srebrenice u Bosni« (»Osat, Gegend um Srebrenica in Bosnien«). A za Osaćane, stanovnike Osata, piše da su »gotovo svi drvo-delje, pa idu ljeti po svoj Turskoj, te grade kuće i ostale zgrade, vrlo su dobri ljudi, i znaju gotovo svu slavu naizust« (ovo se poslednje odnosi na pravoslavne hrišćane). Srpski Rječnik, Beč 1818, 520; Drugo izdanje: Beograd 1852, 469. Vuk je znao za Osat i po tome što je to bio zavičaj književnika Luke Milovanova. Upor.: Vukova Prepiska II, Beograd 1908, 101; i Vukova Prepiska III, Beograd 1909, 649, 650.

3. F. Jukić, koji je dobro poznao bosansko-hercegovačke prilike, o Osatu 1851. zna samo da je »predjeo iz više sela«, i da se nalazi u srebrničkom kadiluku: Ivan Frano Jukić, Putopisi i istorijsko-etnografski radovi (Priredio Ilija Kecmanović), Sarajevo 1953, 374. — Uporediti šta se zna o Osatu krajem 18. veka: »Hier in dieser Gegend, so eigentlich Ossat heisset, sind über 100 Dörfer theils türkische, doch mehr christliche...« V. Dušan Pantelić, Vojno-geografski opis Srbije pred Kočinu Krajinu od 1783. i 1784. Spomenik SKA LXXXII, Beograd 1936, 111, 118. — Za Ludmer se znalo da je selo od svega šest kuća, v. nav. delo, 114. Upor. i značajnu napomenu ispod teksta na istoj strani.

4. Učitelj V. Stefanović je hrišćanska sela obeležio u zagradi znakom (Θ); mešovita znakom (n), a čisto muslimanska (»turska«) znakom (ž).

5. Stefanović je iznio narodnu etnologiju imena Osat i Ludmer, po kojoj je Osat dobio ime po običaju »osebice«, koji je najverovatnije bio neka vrsta imovinskih porodičnih i srodničkih odnosa, slično »osobini« ili »osobštini« u drugim našim krajevima.

6. Vuk je 1827. godine kao knežine (u istočnoj Bosni) nabrojao: Semberiju, Spreču, Birač i Glasinac: v. »Danica« za 1827. godinu, 56; — Godine 1833. u jednom pismu upućenom Vuku, i Osat se pominje kao knežina: v. Vuka Karadžića Skupljeni gramatički i polemički spisi, knj. II, sv. 2, Beograd 1895, 374.

7. Centralni arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu, Inv. br. 8310/4.

8. Isto, Inv. br. 8310/8.

9. Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. Sarajevo, 1896.

10. Upor. podatke o muhadžirima iz srpskih gradova i mesta: Saban Hodžić, Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1788—1862. Zavičajni muzej u Tuzli, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. II, Tuzla 1958, 67, 134 i dalje.

11. U »Imeniku mesta«, Beograd 1956, neka imena ovih naselja su izmenjena, a neka od njih više ne postoje. Takođe današnji podaci o stanovništvu u ovom kraju govore koliko se izosnova izmenila etnička slika ovih predela: upor. podatke npr. u »Popisu stanovništva« iz 1953. god. Savezni zavod za statistiku, knjg. VIII, Narodnost i maternji jezik, s. 328, 340.

INTÉRÊT PORTÉ PAR VUK KARADŽIĆ À LA BOSNIE DE L'EST

Dans son travail Vuk Karadžić a manifesté toujours un grand intérêt à l'égard de la Bosnie. Cependant, au cours de sa vie, les circonstances politiques l'en ont éloigné et l'ont empêché de la mieux connaître. Néanmoins, dans ses écrits, il a communiqué tout ce qu'il a pu apprendre, d'une manière indirecte, sur les problèmes d'ordre scientifique concernant la Bosnie et l'Herzégovine. C'est pourquoi, il est vraisemblablement l'auteur de l'ouvrage »Die Christen in Bosnien«.

Dans les écrits non publiés de Vuk, ainsi que dans ses notes, il existe du matériel ayant trait à la Bosnie.* Ce manuscrit qui n'est pas édité se trouve dans la succession de Vuk; conservé dans les archives de l'Académie serbe des sciences et des arts à Belgrade, il revêt de l'importance du fait que Vuk y fournit des données sur l'état des habitats et de la population dans les régions de la Bosnie de l'Est sous la domination turque, hétérogènes au point de vue ethnique et confessionnel, et qu'on ne connaissait guère avant Vuk. Le dit manuscrit représente, en fait, les écrits de divers collaborateurs de Vuk engagés pour rassembler le matériel se rapportant à la vie et aux coutumes populaires dans la Bosnie de l'Est.

* L'un de ces manuscrits concerne Osat et Ludmer région de la Bosnie de l'Est.